

El fabulós món dels autòmates

Independèntment de les atraccions, que s'han convertit en un dels centres neuràlgics de la diversió de totes les generacions del segle XX, el Parc del Tibidabo ha incorporat un Museu d'Autòmates. Curiosament, la majoria de les seues peces de col·leccions abans esparses per sales d'esbarjo i de jocs. El museu, que s'instal·la definitivament l'any 1982 a una antiga sala de festes de construcció modernista, s'ha anat transformant al llarg del temps en la millor col·lecció d'autòmates de l'Estat espanyol i una de les més importants d'Europa.

Els autòmates del Tibidabo, com també les col·leccions del Museu Romàntic de Sitges o els emplaçats al bar la Fira del carrer de Provença de Barcelona, conformen un bloc qualitatiu que podria competir amb les millors del món com les del Conservatoire National des Arts et Métiers i el Musée de Neuilly a París, del Musée d'Histoire de Neuchâtel, el Musée de l'Horlogerie de Chaux-de-fonds o el Musée de l'Histoire a Mònaco.

La col·lecció que integra el Museu del Tibidabo es compon d'un conjunt de peces on, a més dels androïdes, destaquen els diorames, les maquetes i màquines d'aplicació diversa, com bàscules, màquines de corrents d'electro-xoc, de força, i inclús escurabutxaques. Hi ha una relació evident entre els autòmates i el món de l'espectacle, i el conjunt del Tibidabo així ho confirma: futbolistes, púgils de boxa, pallassos, acròbates, equilibristes, músics, i inclús un arlequí-poeta que escriu els seus versos mentre la son el guanya, encenent contínuament la llum del llantió. El poeta, com l'autòmata més característic i recordat, *La Monos*, són de fabricació francesa, de l'escola dels mestres mecànics de Vichy. *La Monos* és un antic clown reconvertit en el famós personatge barceloní. Aquest clown transvestit, delatat per les cel·les de la seva antiga professió, s'ha convertit en un dels autòmates més estimats del museu. El seu aspecte carismàtic, els seus moviments esterotipats i d'estranya duresa,

Des de 1982 el Tibidabo alberga una importantíssima col·lecció d'autòmates. La seua visita, a més d'inoblidable, es fa del tot obligada per a tots aquells que encara creuen en paraules com màgia i fantasia.

David Castillo

viments diferents, un borrarxo es recolza a un fanal, un guàrdia urbà barceloní de finals del XIX mou una espasa, una mena de xerraire mou les mandíbules mentre saluda amb el barret i fuma un cigar habano, una senyora vella ens dona sort, un català amb barretina beu del porró i el propi Maurice Chevalier ens convida mentre es beu una copa de xampanya movent les faccions de la cara.

L'autòmata és una màquina que mitjançant l'accionament d'uns meca-

«La Moños», autòmata de fabricació francesa que pertany a l'escola dels mestres mecànics de Vichy.

mantenen una expressió entre escèptica i macabra. Mou l'espatlla, fa l'ullet i tomba ostensiblement el monyet mentre toca palmes.

El poeta i *La Moños*, juntament amb *El pallaso* i *els micos*, *El pallaso* i *la granota*, *Els equilibristes* i *L'orquestra prodigiosa* més admirats d'aquesta magnífica col·lecció, que ha tingut, per cert, molts pretendents. Entre ells, Walt Disney, que ja l'any 1959 va oferir un xec en blanc als propietaris.

Conjuntament amb els autòmates del Tibidabo i els de Sitges, Barcelona disposa d'un local anomenat «La Fira», al carrer de Provença 171, on les copes són amenitzades amb l'actuació de divuit autòmates, molts d'ells autèntiques joies mecàniques. Un Quixot i el seu Sancho efectuen més de vint mo-

nismes pot efectuar determinats moviments i funcions. Els que tenen figura humana —androïdes— o els de figura animal han captivat des de l'antiguitat i podem trobar-los a l'obra de Juvenal, Macrobi, a la *Iliada* d'Homer, a *Les mil i una nits* o a *Les nits àtiques* d'Auli Geli. Més recentment, autors com Mary Shelley, Charles Baudelaire, i sobretot el músic, pintor i poeta E. T. A. Hoffmann, s'han fascinat per aquesta barreja de poder imitatiu que invoca paral·lelismes entre la suggestió, l'aproximació i aquella sensació misteriosa que Sigmund Freud va qualificar, després d'observar-los, de sinistra perquè penetrava al territori de l'àngünia.

Es podria establir tota una història simultània de la literatura, de la màgia, de les connexions entre la figura

SALVADOR RODRIGUEZ

Dalt, a l'esquerra: «El pallasso i els micos». A la dreta, «El poeta». Baix, «L'orquestra prodigiosa».

de l'androide i les connotacions amb altres terrenys de la imaginació, però les lectures són múltiples. Presentats a la llum pública al segle XVIII, al marc de la Royal Académie de Sciences de París, per mitjà de mecànics genials com ara Jacques de Vaucanson, Pierre i Henri-Louis, Jacquet Droz, Friedrich von Knauss, els autòmats s'han beneficiat del desenvolupament de la rellotgeria més moderna, que, deutora dels automatismes bizantins i àrabs, es va imposar a Europa. El rellotge amb figures començà a fer-se a la imatge de ciutats com Estrasburg, Cluny, Venècia o Dresde.

Aquest espectacular desenrotllament esmentat va provocar, durant el segle XVIII, el naixement d'una nova concepció dels androïdes que s'anaven convertint en auxiliars de la medicina,

de l'ortopèdia, i inclús de la creació d'un home artificial, una inquietud que va perseguir Jacques de Vaucanson fins aconseguir cap a l'any 1738 la creació de tres extraordinàries criatures artificials, dos músics i un ànec, imitació de models reals. Aquesta agitació s'ha anat traslladant a mostres literàries i cinematogràfiques com el *Frankenstein*, de Mary Shelley, o el personatge de Maria del film *Metropolis*, entre l'expressionisme i el futurisme, del director Fritz Lang.

El món de les sensacions o les diferents lectures que pot provocar la figura de l'autòmata pot conjugar aspectes artístics, màgics i també científics. Si hem apuntat superficialment grans mites de la literatura i del cinema, s'hauria de comentar el lent perfeccionament dels automatismes, una mica

fent-se creditors de la tecnologia de cada època. Dels enginyers hidràulics de *Les mil i una nits* es passa a la progressiva sofisticació de la rellotgeria moderna, que canvia els sistemes tradicionals d'aigua, sorra i oli per la mecànica ja a començaments del segle XVI. Suïssa marca la industrialització del rellotge al segle XIX i els seus autòmats són els millors exemples iconogràfics. Arlequins, músics, animals d'extravagants propietats són concebuts per constructors com H. Vichy, G. Vichy, Roulet-Decamps, Bontemps, Lambert o Phalibois combinant els elements interns i externs per tal d'incrementar la màgia, la ciència, el joc i conjuntament la suggestió. L'evolució del capitalisme fa que la publicitat els exploti com a reclam d'exposicions, fires, societats o firmes comercials. Ja el segle XX s'inicia el procés de les progressives revolucions de la tecnologia, els imperis de l'electrònica i la robòtica, transformen la figura i la utilitat de l'autòmata en el robot, pràctic per definició. El robot ha substituït en certs aspectes l'autòmata, però aquell ventall de cares, de perspectives, de lectures que oferien els vells autòmats no els poden reemplaçar ni els enginyers tècnics ni androïdes com els que pretenia eliminar Harrison Ford a la pel·lícula *Blade Runner*, de Ridley Scott, com els que protagonitzen la història d'amor de *Heartbeeps*, d'Alan Arkush, als prodigis de *Star Trek* o als alienígenes d'*Alien* o de *The day the earth stood still*, tots ells plenament identificats amb el maniqueisme típic de la ciència-ficció. □